

Uluslararası Seyyid Tâhâ-î Hakkâri Sempozyumu Bildirileri

EDİTÖRLER

Halit YALÇIN

Murat ADIYAMAN

Yaşar KAPLAN

Hakkari Üniversitesi Yayınları

**Uluslararası
Seyyid Tâhâ-î Hakkâri Sempozyumu
24-25-26 Mayıs 2013, Hakkari**

**DİZGİ/MİZANPAJ ve KAPAK
Turan KOCA**

**ISBN
978-605-87029-5-0**

**BİRİNCİ BASKI
2014, İstanbul**

**BASKI
Kayhan Matbaacılık
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit.
C Blok No: 244 Topkapı / İstanbul
Tel: 0212 576 00 66**

**İLETİŞİM
Hakkari Üniversitesi Pehlivan Mah.
Çevre Yolu Üzeri Hakkari
Tel: +90 (438) 212 12 12**

HAKKÂRÎ'NİN OSMANLI DÖNEMİ KÜLTÜREL MİRASI ve ŞEMDİNLİ (NEHRİ)

Yrd. Doç. Dr. Mehmet TOP¹

1.Giriş

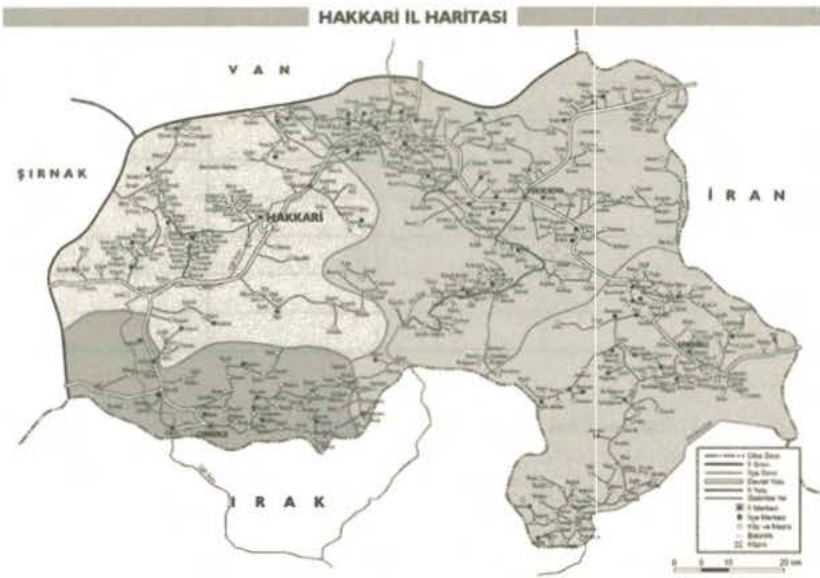
Hakkari, tarih boyunca büyük medeniyetlerin (Sasani, Bizans, Abbasi, Selçuklu ve Osmanlı gibi) uzağında kalmış, Anadolu'nun güneydoğu köşesinde yüksek dağlar ve vadilerden oluşan bir yöremizdir. Bu durum ortaçağda da değişmemiş; güç coğrafi koşullar ulaşımı ve yerleşmeleri zorlaştırmış, göçebelik ve buna bağlı hayvancılık kültür ve sanatın yerel özellikler göstermesine neden olmuştur. Ortaçağ boyunca Anadolu, İran ve Irak'ın arasında kalan bu dağlık coğrafyada, İslam ve Hristiyanlık kültürel dokuyu belirleyen iki önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

İslam kültürü ve buna bağlı mimari yapılar, Osmanlı Devleti'nin Hakkari yöresindeki hakimiyetinden sonra şekillenmeye başlamıştır. Bölgedeki yapılanma Osmanlı'ya bağlı Hakkari Beyleri ve bunlara bağlı çoğunluğu Sünni-Şafi mezhebine mensup Müslüman Kürt aşiretleri ile Şemdinli'de Nakşibendi tarikatı Şeyhi Seyyit Taha ve ailesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu yapılanma süreci Osmanlı'nın bölgeye hakim olduğu 16.yy'ın ikinci yarısından itibaren izlenebilmektedir. Bunun yansımasını cami, medrese, zaviye ev, konak, köprü gibi dini ve sivil mimari yapılar ile tarihi mezarlıklar ve mezar taşlarında görmek mümkündür. Cami ev ve konaklar daha çok Çukurca ve Şemdinli ilçelerinde tarihi mezarlıklar ve mezar taşları ile medreseler il merkezinde karşımıza çıkmaktadır.

¹ Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Van, hosap1643@gmail.com

Harita 1: Osmanlı Döneminde
Hakkari Sancağı Haritası

Harita 2: Hakkari İl Haritası

Bu bildiri kapsamında Hakkari yöresindeki Osmanlı sanat ve mimarisinin yansımaları genel olarak değerlendirildikten sonra, yine Osmanlı son döneminde şekillenen Şemdinli (Nehri) üzerinde durulacaktır. Bilindiği gibi, Hakkari yöresinin inanç turizmi açısından önemli yerlerinden birisini Şemdinli oluşturmaktadır. İçerisinde Kelat ve Kayme Sarayları ile tarihi mezarlığın bulunduğu Nehri, bugünkü ismiyle Bağlar köyü aslında Şemdinli'nin Osmanlı Dönemindeki merkez ilçesi olup, içerisindeki kalıntılar ve yazılı kaynaklardaki tarihsel bilgiler bunu ortaya koymaktadır. Osmanlı hakimiyeti zamanında Nakşibendi tarikatının önde gelen şahsiyetlerinden Seyyit Abdullah ve bunun yeğeni Şeyh Seyyit Taha'nın dergahı burada faaliyet gösteriyordu. Bu zatların kabir ve türbelerinin Nehri'de olmasından dolayı günümüzde de yakından ve uzaktan birçok ziyaretçiyi çeken bir yer konumundadır. Nehri içerisindeki tarihi Kayme ve Kelat Sarayı kalıntıları ile Taş Köprü'nün yanında, doğal güzellikleri ile de cazibe merkezi olmaya aday yerlerden birisidir. Bölgede yıllardır devam eden terör ve güvenlik sıkıntılarının son bulmasıyla buraların ziyaretçi sayısı artacak turizm potansiyeli de yükselecektir.

OSMANLI DÖNEMİ MİMARİ DOKU

TÜRÜ	MERKEZ	ÇUKURCA	ŞEMDİNLİ	YÜKSEKOVA
Cami	2	4	-	-
Medrese	2	-	-	-
Kale ve Gözetleme Yapısı	5	1	-	-
Türbe	-	2	-	-
Su Yapısı	-	1	1	-
Sivil Mimarisi	-	6	2	-
Tarihi Mezarlık	3	1	1	3
TOPLAM	12	15	4	3

2. Hakkari'nin Osmanlı Dönemi Mimari Dokusu

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere Osmanlı Dönemi'nde yapılmış başta cami olmak üzere; medrese, kale ve gözetleme yapısı, türbe, su yapısı, konak ve ev ile tarihi mezarlık ve mezartaşlarından oluşan eserler bulunmaktadır. Bunların bir kısmı Hakkâri Beyleri'nden kalma, geriye kalanı ise, yörenin ileri gelenleri tarafından yaptırılmıştır. Bu nedenle bu yapıların çoğu yerel üslup özellikleri taşımakta; mezartaşları bu özelliğin dışında kalmaktadır.

Hakkâri yöresinin Osmanlı hakimiyetindeki idari yapısı 16.yy ortalarında tesis edilmiştir. Bu süreçte Hakkâri Beyleri, Van Eyaletine bağlı olarak "*hükümet*" statüsü altında yöreyi idare etmiştir.

2.1. Camiler

Hakkâri merkezde orijinal özelliklerini koruyan Osmanlı Dönemi'nden kalma tarihi nitelikli bir cami mevcut değildir. Ancak Melik Esed Camisi'nin tarihi olduğu belirtilse de yapılan onarım ve eklemeler bu özelliklerini kaybettirmiştir. Bazı kaynaklarda bu yapıdan Melik Esed Medresesi olarak bahsedilmektedir.² Bunun dışında merkez Üzümcü köyünde Şeyhali **Camisi** ile Çukurca'daki **Emir Şaban Camisi**, Narlı **Pir Gevher Camii**, Kazan Köyü Benekli (Sifsidan) **Hızır Peygamber Camisi** ve Meşeli (Hişet) **Süleyman Peygamber Camisi** sayılabilir.

Bunlardan Merkez Üzümcü köyündeki Şeyhali **Camisi**, üzerinde kitabesi olmadığından kesin yapım tarihi belli değildir. Ancak Osmanlı Döneminde 17.-18. Yy.'da yapılmış olmalıdır. Cami, batıdan doğuya doğru eğim yapan bir araziye kurulmuştur. Aslında yapının üç katlı olduğu ve bu üç katın değişik fonksiyonları içerdiği anlaşılmıştır. Bu durumda zemin kat zaviye, orta birinci kat medrese, üst ikinci kat ise cami olarak düzenlenmiştir. Ancak son yapılan onarımlarda caminin dış beden duvarlarına dokunmadan ve kısmen planını koruyarak iki kata düşürülmüş içten tamamen betonarme hale dönüştürülmüştür. Dıştan da örtü saç çatı ile kaplanmıştır (Foto.1). Zemin kat ziyaretgâh, birinci kat ise cami olarak kullanılmaktadır.³

² Hakkari'94, Ankara, 1994, s.89

³ M.Top "*Hakkari İli ve İlçeleri Yüzey Araştırması*", " 20. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.1, Ankara, 2003, s.20-21.

Foto 1 Hakkari Üzümcü Köyü Şeyhali Camii

Çukurca'da bulunan **Emir Şaban Camisi**, ilçe merkezinde hükümet konağının kuzeydoğusunda kalmaktadır. Üzerinde yapım tarihine ilişkin kitabesi mevcut değildir. 18.yy'da Osmanlı döneminde yapılmış olmalıdır. İki yıl önce yapılan tadilat ve onarımlardan sonraki şekliyle günümüze intikal etmiştir. Cami medrese üniteleriyle birlikte kompleks bir yapı oluşturmaktadır. 22.70m x 19.50m dış ölçülere sahip, kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Enine uzanan dört sağından meydana gelen yapının kuzey doğusuna bir gasilhane yerleştirilmiştir. Ayrıca kuzeyden birinci sahnın batı tarafı iki katlı düzenlenerek alt kat odunluk olarak kullanılmaktadır.

Caminin dış beden duvarları doğu cephe duvarları hariç, tamamıyla sıvanmıştır. Saçla kaplı bir çatıyla örtülmüştür. Orijinal hali moloz taş örgülü duvarlar ve düz toprak damdan ibarettir. Ancak 2-3 yıl önce diğer caminin ihtiyaca cevap vermemesi üzerine, elden geçirilip, bugünkü durumuna getirilmiş olup, ibadete açık durumdadır (Fot.2).

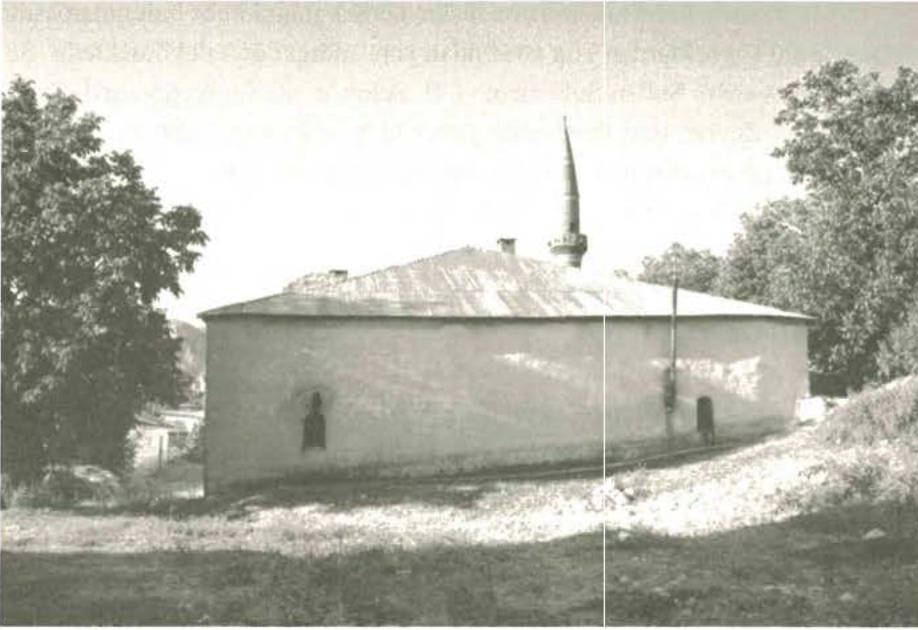

Foto 2: Hakkari Çukurca Emir Şaban Camii

2.2. Medreseler

Hakkâri'deki Osmanlı döneminin en önemli mimari yapılarını medreseler teşkil etmektedir. Bunlardan birisi 16. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılmış **Zeynel Bey Medresesi**; diğeri ise, 18. yüzyılın başında yani 1700 yılında inşa edilmiş **Meydan Medresesi**'dir. Zeynel Bey medresesinin büyük ölçüde yıkılmış olmasına karşın, Meydan medresesinin sağlam ve anıtsal yapısı, haklı olarak kendini Hakkâri'nin sembolü durumuna getirmektedir.

Zeynel Bey Medresesi, Hakkâri'nin Biçer Mahallesinde bahçeler arasında ve dere kenarında yer almaktadır. 1998 yılında Hakkâri'de başlatılan yüzey araştırması sırasında tespit edilen medrese; kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve 17.20x22.20m dış ölçülerinde bir alana oturan yapı olarak tanımlanmıştır. Bu dönemde yapı büyük ölçüde yıkıldığından kazı ve temizlik yapmadan planını tam olarak ortaya koymak mümkün olmamıştır. Ancak ortada bir avlu ve bunun tarafından sıralanan medrese odaları anlaşılmaktadır. Odalar kare ve dikdörtgen planlı, üzerleri beşik tonoz örtülüdür. Medresenin tamamında moloz taş ve kaba yonu taşlar kullanıldığı görülmüştür.

Medresenin üzerinde inşasına ilişkin herhangi bir kitabe bulunmamasına rağmen, tarihi kaynaklardan kim tarafından yaptırıldığı öğrenilebilmektedir. Şerefname'den Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim'in mazhariyetine nail olmuş, Hakkâri Beyi Zeynel Bey tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Zeynel Bey, 1560–1578 tarihleri arasında Hakkâri Beyliği'nde kalmış olup, büyük ihtimalle medreseyi bu tarihler arasında yaptırmış olmalıdır. Yine Şeref name'ye göre, İranlılarla 1585 yılında yapılan bir savaş sırasında Marend'de şehit edilen Zeynel Bey'in naşı 1587'de Çölemerik'e nakledilerek kendi yaptırdığı medresenin avlusuna gömülmüştür⁴.

Zeynel Bey Medresesi tespit edildikten ve mevcut duruma göre tanımlamaya çalışmanın ötesinde aynı yıl tescillenip⁵ koruma altına alınmıştır. Yapının tam olarak ortaya çıkartılması ve restorasyonunu gerçekleştirebilmek amacıyla 2005 ve 2006 yıllarında kazı ve temizlik çalışması yapılmıştır. Bu temizlik çalışmalarında, medresenin dış ve iç temizliği gerçekleştirilerek yapı tamamen ortaya çıkartılmıştır (Fot.3).

Foto 3: Hakkari Zeynel Bey Medresesi

4

⁵ Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 14.11.1998/2159 kararı ile tescillenmiştir.

Medresenin doğu-batı doğrultusunda düzgün olmayan dikdörtgen planlı ve kuzeyden 15.93m güneyden 17.16m, batıdan 21.55m doğudan 23.69m ölçülerine olduğu görülmüştür. Elde edilen verilere göre yapının planı ortada avlu ve bunu güney, batı ve kuzeyden çevreleyen 8 oda ve bir eyvandan oluşmaktadır. Avlunun kuzey ve güney kanadında üçer, batı kanadında ise iki medrese odası bulunmaktadır.⁶

Yine merkezde bulunan Osmanlı dönemine ait **Meydan Medrese'si**, giriş kapısı üzerindeki kitabesine göre, 1112h/1700m tarihinde yatırılmıştır. Yapı, 23.40m x 18.25m dış ölçülere sahip, kareye yakın dikdörtgen plandır. Avlulu, iki katlı ve iki kanatlı medreseler grubuna girmektedir. Yapıya güney cephenin ortasındaki bir kapı vasıtası ile girilmektedir. Avlunun dört yanını iki kat halinde dolanan revaklar dikkat çekicidir. Revak gözleri sivri kemerli açıklıklı bölümlerin üzeri ise, çapraz tonoz örtülüdür.

Her iki katın medrese odaları asimetrik olarak sıralanmaktadır. Batıdaki her iki katta yer alan dörder oda, birbirine yakın ölçülerde, üzerleri beşik tonozla örtülü ve dikdörtgen plandır. Avluya açılan kapıları, içerisinde ocak ve dolap nişleri ile batıda birer mazgal pencereleri mevcuttur. Doğu kanatta ise, altta üç, üstte iki oda yer almaktadır. Her iki katın kuzey tarafındaki büyük odalar mes-cit- derslane olarak düzenlenmiştir. Her iki katta da bu odalara birer mihrap nişi açılmıştır. Diğer yandan mescidin yanında alt katla iki, üst katta da bir oda yer almaktadır. Bunların üst örtüleri beşik tonoz şeklindedir. Avluya açılan kapıları, mazgal pencere, içerisinde ocak ve dolap nişleri bulunmaktadır.

Yapının tamamında düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Güney cepheye yerleştirilmiş olan taç kapı, sivri kemerli bir girinti şeklindedir. Dıştan helezonik yivli kaval silme ile mukarnaslı bir bordürün **sınırlandığı taç kapının, ortadaki asıl kapı** açıklığını bitkisel süslemeli bir bordür çevrelemektedir (Fot.4-5).

⁶ M. Top, "Hakkâri ve Çevresindeki Sanat Eserleri Yüzey Araştırması, 1998, " 17.Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.1, Ankara, 2000, 3.

Foto 4:Hakkari Meydan Medresesi

Ve iz beyye'na li-İbrahime mekane'l-beyti en la tuşrik bî şey'en. (Hac-26). Fetevekkel alallah kâle İbrahimu veccehtu vechiye lillezi feterassemavati ve'l-ardı (el-En'am-79). Zakiren bi-tarihihi fetevekkel alallah sene-1112.

Foto 5: Hakkari Meydan Medresesi Giriş Kapısındaki Kitabe

Yapı 2006 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir.⁷

2.3.Türbe ve Zaviyeler

Hakkari’de Osmanlı döneminde yapılmış türbe ve zaviyeler bulunmaktadır. Bunlardan **Kızıl Kümbet Zaviyesi**, Güleruş Eba Mahallesiinde, mezarlığın bulunduğu sırtın güney tarafında yer almaktadır. Günümüzde yapı oldukça harap ve yıkılmış vaziyettedir. Kalan duvar kalıntılarından planını belirlemek mümkün olmuştur.

Yapı, doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlı olup, 16.50m x 11. 80m dış ölçülere sahiptir. Yapıya batı cephenin kuzey köşesinden bir kapıyla girilmektedir. Buradan doğuya doğru genişleyen bir hole geçilmektedir. Bunda başka, kapılar hole açılan, doğu ve güney tarafta dört oda yer almaktadır. Bu odalar kare ve dikdörtgen planlı bir özellik taşımaktadır (Fot.6).

Foto 6: Hakkari Kızıl Kümbet Zaviyesi

Pirment Türbesi, Çukurca’ya bağlı Cevizli (Güzareş) Köyü’nün Piri (Güven) Mezrası’nda bulunmaktadır. Türbeye vadiden Han Yaylası istikametine devam eden bozuk bir araç yolu ile ulaşılmaktadır. Günümüzde meskun değildir.

⁷ Top, a.g.m. (2000), s.3-4.

Türbe Han Deresi'nin kuzey tarafında kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerinde kurulmuştur. Türbenin güney ve batısında değirmen ve ev kalıntıları mevcuttur. Yapının kuzey tarafı sarp kayalıklarla çevrilidir. Üzerinde herhangi bir yazıt bulunmadığından kim tarafından ve hangi tarihte yapıldığı belli değildir. Yapıdan günümüze üzeri bezemeli ahşap kapı parçası ulaşmıştır.

Türbe dıştan 6.80x5.45 m. ölçülerindedir. Kuzey –güney yönünde dikdörtgen planlı, tek katlı ve iki bölümden oluşmaktadır. Bunlardan güneydeki mescit, kuzeydeki türbedir. Yapının dıştan doğu ve batı cepheleri kısmen görülebilmekte, sağır duvar görünümündedir. Kuzey cephesi dam seviyesine kadar toprakla kapanmıştır. Güney cephenin batı köşesine kaydırılmış düz lentolu, dikdörtgen biçiminde bir kapı açılmıştır. Güneydeki mescit bölümü 3.60x1.90m. ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Üzeri aynı yöndeki beşik tonoz ile örtülüdür. Güney duvarının ortasında sivri kemerli bir mihrap nişi açılmıştır. Nişin ortasında kabaca işlenmiş bir kandil motifi bulunmaktadır (Fot.7).

Foto 7: Hakkari Çukurca Pirment Türbesi

Kuzeydeki türbe kısmı içten 2.95x3.55 m. ölçülerindedir. Mescit kısmına göre daha büyük olup, buradan 0.50m. yükseltilmiştir. Bu bölümde doğu-batı istikametinde dikdörtgen planlı ve beşik tonoz örtülüdür. Toprak zemin şeklindedir. Ortada doğu-batı doğrultusunda bir mezar bulunmaktadır. Mezarın baş ve ayak

şahideleri basit taşlardan yapılmıştır. Yapıda tek süsleme unsuru olan kapı parçası ceviz ağacından yapılmıştır. Dikdörtgen biçimindeki kapının yarıya yakın kısmı kalmıştır. Bu parça Van Müzesi'ne getirilerek koruma altına alınmıştır.

Günümüzde köy ile birlikte türbe kendi kaderine terkedilmiştir.

2.4.Tarihi Mezarlıklar ve Mezar Taşları

Hakkari merkez ve ilçelerinde Osmanlı döneminden kalma tarihi mezarlıklar ve mezar taşları dikkat çekici özellikler göstermektedir. Çoğunluğu Hakkari il merkezinde yer almakta olup, Osmanlı Devri'nden kalma mezar taşlarıdır. Bunlar şahideli mezar şeklindedir. Şahideler genelde kitabeli ve tarihlidir. Malzeme olarak yörede bulunan serpantin taşı kullanılmıştır. Merkezdeki **Kızıl Kümbet**, **Melik Esed ve Kale Altı Mezarlıkları** ile Yüksekova'daki **Güçlü(-Peyman)**, **Karabey(Serdeşt)**, **Çukurca Mezrası Mezarlıkları**'nda da tarihi mezar taşları yer almaktadır.⁸

Kızıl Kümbet Mezarlığı, Güleruş Baba Mahallesi"nde, kuzeyden güneye doğru eğimli bir sırtta yer alan mezarlık halk tarafından ziyaret edilen ve kutsal bilinen yerlerden birisidir. Zaviye kalıntısının kuzey tarafındaki düzlük kesimde Osmanlı Dönemi'nden kalma üzerleri kitabeli, zengin bitkisel ve geometrik desenli mezar taşları mevcuttur, Mezarlık alanında çoğu yerlerinden sökülmüş ve kırılmış 39 mezar taşı tespit edilmiş olup, bunlardan sadece 17 adedi durumunu korumaktadır. Etrafa dağılmış ve yerlerinden sökülmüş olanların tamamı Meydan Medresesi'ne kaldırılmış ve koruma altına alınmıştır (Fot.8-9).

8 M. Top, "Hakkari'deki Osmanlı Devri Mezar Taşları" XIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 2002, s.1292- 1293.

Foto 8: Hakkari Kızıl Kümbet Mezarlığı

Foto 9: Hakkari Kızıl Kümbet Mezarlığındaki Mezar Taşları

Mezarlıkta çoğunluğu Hakkâri Beyleri ile eş ve yakınlarına ait mezarlar bulunmaktadır. Bunlardan Abdullah Han ve annesi Hazreti Rabia Sultan'ın mezarları önemlidir. **Abdullah Han'ın mezarı**, mezarlığın ortaya yakın bir yerinde, zaviyenin kuzeybatısında bulunmaktadır. Ayakucu şahidesine göre 1194(1780) tarihlidir. Ustası "Amile Muhammed " şeklinde şahide üzerine yazılmıştır. Kitabesi Arapça olarak, dört sıra ve sekiz satır halinde celi sülüs hatla gerçekleştirilmiştir (Fot.10/11).

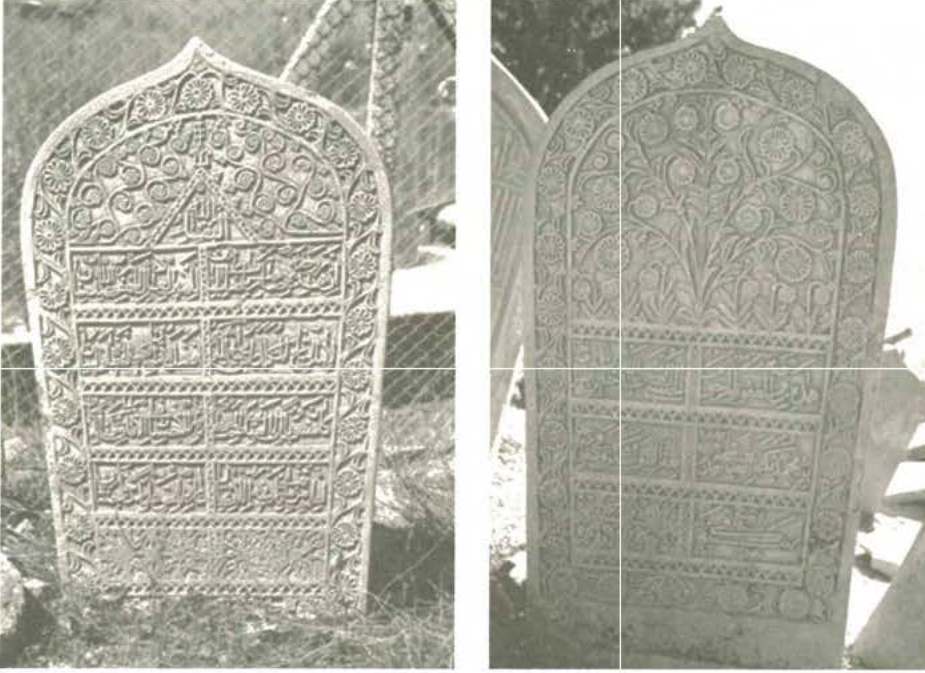

Foto 10/11:

Hakkari Kızıl Kümbet Mezarlığı Abdullah Han'ın Baş ve Ayak Şahidesi

Serpantin taşından yapılmış olan şahide, taş kemer formunda olup, aşağıdan yukarıya, alınlık kısmına doğru hafif genişlemektedir. Şahidenin doğuya bakan tek yüzünde yazı ve süslemeler mevcuttur. Kaş kemerin bitiminde usta adı sıkıştırılmıştır. Mezar taşının bu yüzeyi dıştan ince bir silme ile bunu takip eden çiçek motiflerinden oluşan bir bordür çerçevelemektedir. İçteki daha ince bir şerit ise, gövde yer almaktadır.

Alçak kabartma şeklinde süslemeler işlenmiştir. Celi sülüs karakterli yazılar dışında kenar bordürü, alınlık ve gövdede bitkisel süslemeler yer almaktadır. Kenar bordüründe üst ortadan başlayarak, sola ters, sağa düz, "S" kıvrımlı ve

ikişer yapraklı dallarla birbirine bağlanmış dilimli gülbezekler sıralanmaktadır. Çiçek, dal ve yapraklar, eşit aralıklarla düzgün bir şekilde sıralanmaktadır.

Alınlığın ortasında “El-bekau lillahi” yazılı üçgen bir kartuş yer almaktadır. Zikzak formlu birer şerit üçgeni iki yan kenarına oluşturmaktadır. Üst ortasındaki lale şeklinde bir alemle üçgen kartuş son bulmaktadır. Bununla alınlık, iki ayrı yüzeye bölünmüş, her biri simetrik şekilde kıvrık dal ve uçlarındaki stilize çiçeklerle doldurulmuştur. Tek kökten çıkarak, üç kol halinde yüzeyi dolduran dalların kıvrılan uçları çiçeklerle nihayetlenmektedir. Aralarındaki boşluklarda üçlü yapraklar sıralanmıştır.

Alınlığın altında başlayan yazıların her satırı enine dikdörtgen çerçeveye içine alınmıştır. Araları yatay ve dikey olarak düzenlenmiş, ortası zikzak biçiminde üçlü şeritlerle birbirinden ayrılmıştır. Oldukça sık istif edilmiş yazılar hareketlerle zenginleştirilmiştir.⁹

Ayakucu Şahidesi, serpantin taşından yapılmış olup, kaş kemer formundadır. Şahidenin batıya bakan yüzünde yazı ve süslemeler yer almaktadır. Çerçeveyi dıştan ince düz bir silme ve bunu takiben çiçek motifli bir bordür ile içteki ince şerit oluşturmaktadır. Yuvarlak kemer formunda alınlık ve altındaki yazılardan oluşan gövdeden ibarettir. Gövdede üç sıra halinde ve beş satırdan oluşan yazılara yer verilmiştir. Üçüncü sıranın ikinci bölümü bitkisel süslemelerle doldurulmuştur.

Hazreti Rabia Sultan’ın mezarı baş ve ayak şahidelerinden oluşmaktadır. Mezar, zaviyenin kuzeyinde yer almaktadır. 1182 (1768) tarihinde Rabia Sultan için yapılmıştır. Rabia Sultan, Abdullah Han’ın annesi ve İbrahim Bey’in kızıdır. Taşın ustası belli değildir.

Baş Şahidesi, serpantin taşından sivri kemer formunda olup, eni 0.45 m., yüksekliği 0.98 m. kalınlığı 0.08 m. ebatlarındadır. Şahidenin batıya ve doğuya bakan her iki yüzeyi yazılarla doldurulmuştur. Batı yüzeyine dıştan genişçe bir düz silme, ince bir oluk ve içteki ince şerit üçlü biçimde çerçevelemektedir. Sivri kemerli alınlık dışında gövde dört bölmeye ayrılmış, her biri yazılarla doldurulmuştur. Diğer yüzeyi ise, dıştan ince bir şerit çerçevelemekte; tamamı sekiz satır halinde yazılardan oluşmaktadır.¹⁰

⁹ Top, a.g.m.(2002) s.1294.

¹⁰ Top, a.g.m. (2002) s.1300.

Ayakucu Şahidesi, aynı şekilde serpantin taşından yapılmış olup, sivri kemer formudur. 0.45 m. eninde, 0.88 m. yükseklikte ve 0.09 m. kalınlığında ölçülere sahiptir. Şahideyi en dıştan genişçe düz bir silme, bunu takiben dar bir oluk ve içte ince çizgi halindeki şerit sınırlanmaktadır. Üst kısmı sivri kemerli bir alınlık şeklinde düzenlenmiştir. Gövdeden yatay, ince bir şerit alınlığı ayırmaktadır. Gövde, dikine dikdörtgen bitkisel süslemeli bir pano ve altındaki kartuş içerisinde tarih bölümünden oluşmaktadır (Fot.12/13).

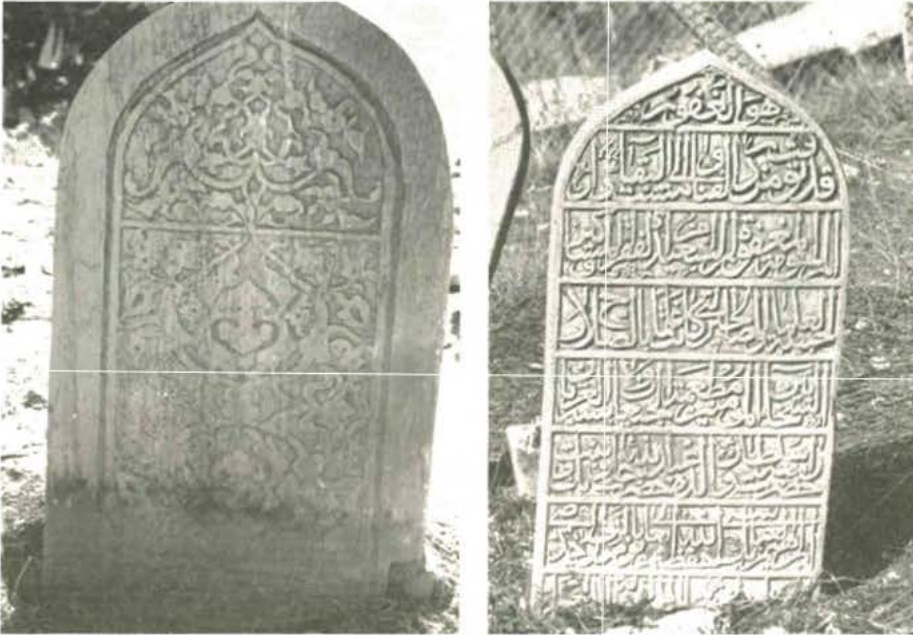

Foto 12/13: Hakkari Kızıl Kümbet Mezarlığı

Hazreti Rabia Sultan'ın Baş ve Ayak Şahidesi

Abdülaziz'in Pederi'nin Baş Şahidesi, Kızıl Kümbet Mezarlığı'nda iken buradan alınarak koruma altına almak maksadı ile Meydan Medresesi'ne kaldırılmıştır. 1214 h. 1798 m. tarihlidir. Farsça kitabesine göre Abdülaziz'in Pederi'ne ait bir şahidedir.

Serpantin taşından sivri kemer formulu bir şahidedir. Eni 0.41 m. , boyu 0.93 m. ve kalınlığı 0.06 m. dir. Şahidenin doğu yüzünü yazılar, batısını ise süslemeler doldurmaktadır. Gövdenin üstündeki sivri kemer yanlarda hafif kademeli olarak başlamaktadır. Yazının bulunduğu doğu taraf, düz bir şeritle sınırlandırılmıştır. Alınlıktan itibaren yedi satır yazı işlenmiştir. Batı yüzü ise, zencerek motifli bir bordürle çerçevelenmiştir. Yüzeyin tamamı ise bir şemse motifi kaplamaktadır (Fot.14/15).

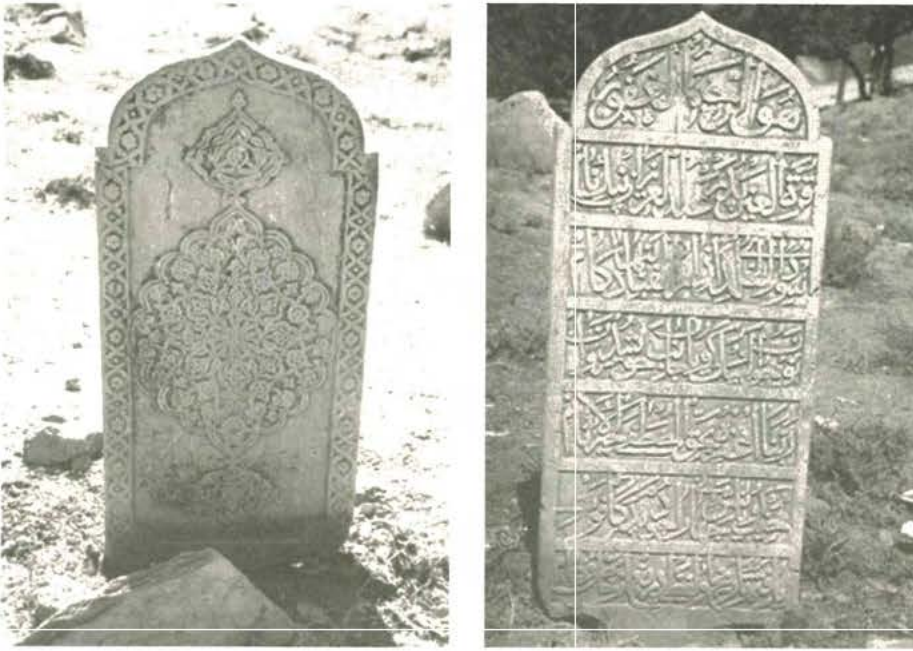

Foto 14/15 : Hakkari Kızıl Kümbet Mezarlığı
Abdülaziz'in Pederi 'in Baş Şahidesi

Melik Esed Mezarlığı, Biçer Mahallesi'nde Melik Esed Camisi'nin batı tarafında haziresi şeklindedir. Burada ve civarında 17 tanesi yerinde dikili diğerleri etrafa dağılmış 25 adet mezar taşı tespit edilmiştir. Bu mezar taşları da Osmanlı devrinden kalma kitabeli, bitkisel ve geometrik süslemeleriyle dikkat çekmektedir.

Burasının da etrafı valilikçe ihata duvarı ve tel örgü ile kapatılarak koruma altına alınmıştır. Bu mezarlıkta da Hakkari Beylerine ait mezar taşları bulunmaktadır. Bunlardan Muhammed Nasır Bey ve Behram Bey'e mezar taşları dikkat çekmektedir. Bunlardan **Emir Muhammed Nasır**'a ait mezar, baş ve ayak şahidelerinden oluşmaktadır. Kitabesine göre mezar, 1238(1822) tarihlidir. Ustaşı "Amile Muhammed" şeklinde ayakucu şahidesinin arkasına yazılmıştır. Baş şahidesi kaş kemer formunda olup, içe bakan yüzeyine alçak kabartma yazı ve süslemeler işlenmiştir. İki bölüm halinde düzenlenmiş olup, alt kısmını yazılar teşkil etmektedir. İki yandan ince birer şeritle sınırlandırılan yazılar beş satır halinde birer kartuş içerisine alınmıştır. Üst kısmında bir alınlık oluşturulmuştur. Kıvrık dallarla birbirine tutturulmuş, ters-yüz şeklinde sıralı palmet dizisinden

bir şeritle sınırlandırılmış alınlığın içerisi, simetrik ortadan iki yana dağılan kıvrık dal çiçek ve yaprak motiflerinden bir kompozisyonla doldurulmuştur.¹¹

Ayak şahidesi de aynı formda olup, iç yüzeyine çeşitli süslemeler ve yazılar alçak kabartma olarak işlenmiştir. İki bölüm halinde düzenlenmiş taşın alt kısmı yazılarla doldurulmuştur. Üst alınlık bölümü kısmen tahrip görmekle beraber, baş şahidesine benzer süslemeler ihtiva etmektedir. Arkasına işlenen usta kitabesi oval şekilde alt ve üstten birer palmet ile sonlanan kartuş içerisine alınmıştır (fot.16/17)

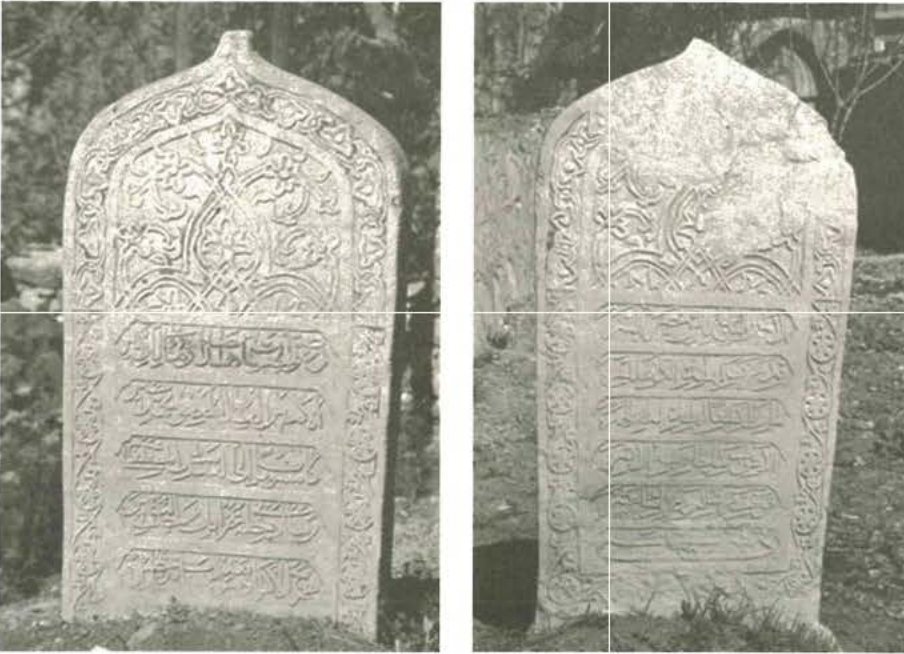

Foto 16/17: Hakkari Nelik Esed Mezarlığı'nda
Muhammet Nasır'ın Baş ve Ayak Taşı

Kale Altı Mezarlığı, Biçer mahallesinde kalenin doğu kesiminde kalan, genişçe bir alanı kapsayan ve günümüzde gömünün devam ettiği bir mezarlıktır. Bu nedenle tarihi özelliğini kaybetmiş durumdadır. Mezarlığın muhtelif yerlerinde çoğu yerlerinden sökülüp gelişi güzel dağılmış vaziyette mezar taşlarına rastlanmıştır. Bunların sanatsal niteliğe sahip, 18 ve 19. yüzyıllardan kalma oldukları görülmektedir. 20'nin üzerinde mezar taşı tespit edilmiştir

¹¹ M.Top, "Hakkari'deki Tarihi Mezarlıklar ve Mezar Taşları"VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu, Kayseri,2002, s.747.

Bunlardan Üzeyir Ağa'nın oğlu **Harun'un** mezarına ait baş şahidesi, mezarlığın kuzeydoğu üst tepe kesiminde yerinden sökülmiş vaziyette bulunmuştur. Yerinde korumasız olduğundan taş, Meydan Medresesine kaldırılmıştır. Üzerinde yer alan 3 satırlık kitabeden kime ait olduğu ve tarihi belirlenebilmektedir. Buna göre, Üzeyir Ağa'nın oğlu Harun'a ait şahide, 1195 h. (1781 m) tarihlidir. Ayrıca üzerinde "Amile Mahmud" şeklinde usta kitabesi mevcuttur.

Serpantin taşından kaş kemer formundaki şahidenin süsleme ve yazılar ön yüzünde toplanmış olup, alçak kabartma tekniğinde yapılmıştır. Taşın tamamını dört yönden çevreleyen bordür, sıralı "çene" motifleriyle oluşturulmuştur. İçerisi iki bölüm halinde düzenlenmiş olup, altta üç satır yazı, üzerindeki alanlıkta ise çiçek motiflerinden oluşan bitkisel bir bezeme yer almaktadır. Üst kısımlarındaki diğ sıralarıyla birbirinden ayrılmış yazılar, birer kartuş içerisine alınmış ve celi sülüs hatla yazılmıştır. Alınlıkta yazıların hemen üzerine bir sıra halinde beş tepelik işlenmiştir. İkinci ve dördüncü tepeliğin içerisinde "*Amile Mahmut*" şeklinde usta adı yer almaktadır. Birinci ve beşinci tepeliklerin üzerine birer lale motifi, ortadaki tepelikten çıkan bir çiçek tüm alınlığı doldurmaktadır. Simetrik olarak yüzeye dağılan çiçekler yapraklarla zenginleştirilmiştir.¹²

Bunlar dışında, Yüksekova'da da Osmanlı Dönemine ait, **Peyman (Güçlü Köyü)**, **Demirkonak Köyü Çukurca Mezrası** ile **Serdeşt (Karabey) Köyü Tarihi Mezarlıkları** bulunmaktadır.¹³

2.5. Sivil Mimari

Hakkari merkezde Osmanlı döneminden kalma sivil mimarlık örnekleri mevcut değildir. **Çukurca** ve Şemdinli'de tarihi nitelikte ev ve konak olarak **örnekleri vardır**. Bunların başında Çukurca'nın mahalli üsluptaki sivil mimari örneklerini teşkil eden tarihi taş evler gelmektedir. 18.-19. Yy'lardan kalma bu yapılar, kalenin güney eteklerinde eğimli, kayalık bir zemin üzerinde sıralanmaktadır. Bu evlerden **Mehmet Turan Evi**, **Dervişoğlu** ve **Piruzbeyoğlu Konakları** ile **Enver Parlak Evi** dikkat çeken örneklerdir. Şemdinli'nin eski ilçe merkezi olan Nehri'de bulunan **Kayme** ve **Kelat Sarayları** yöredeki dönemin Osmanlı mimari tarzına yakın diğ sivil yapılardır.

Dervişoğlu Konağı, Çukurca'nın Kale Mahallesi'nde kalenin güney eteğinde sıralanan taş evlerin arasında kalmaktadır Yapının tarihlendirilmesine

¹² Top,a.g.m. (2002), s.750.

¹³ M.Top," a.g.m.(2003) s.4-6.

ilişkin kitabe veya herhangi bir belge mevcut değildir. Halktan dinlediğimiz bazı görüşlere göre, 18.yy sonları 19.yüzyıl başlarından kalmış olabilir. Ortaya yakın bir yerde bulunmaktadır. Doğusundaki Piruzbeyoğlu konağına bitişik olarak yapılmıştır. Yapı kule tipli olarak, çok katlı şekilde inşa edilmiştir. Günümüzde örtü ile ara katların bölüntüleri yıkılmış durumdadır.

Konak doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, dıştan 8.5m x 6.5m ölçülerinde bir alana oturmaktadır. Zemin kat üzerinde üç kat daha bulunmaktadır. Duvarları harçla tutturulmuş, düzgün sıralı moloz taşlarla örülmüştür. Dış cephelerde taşla daha düzgün tutulmuştur. Tavan ve tabanlarda ahşap hatıllar kullanılmıştır. Dıştan pencere açıklıkları cepheleri hareketlendirmektedir. İçten normal ve mazgal pencereler ile dolap ve ocak nişleri dikkat çekmektedir.¹⁴

Piruzbeyoğlu Konağı, Kale Mahallesi'nde Devrişoğlu Konağı'nın doğu bitişğinde yer almaktadır. Kule tipli olarak, çok katlı şekilde inşa edilmiştir. Bu da 18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyıl başlarından kalmıştır. Günümüzde zemin katı yıkıntılarla dolmuş, içerisinde ağaçlar çıkmıştır. Birinci ve ikinci katların güney ve batı duvarları ile kısmen doğu duvarı sağlam kalmış, kuzey duvarına bitişik, kuzey batı köşeye dıştan bir dam yapılmıştır. Konağın kare bir planı vardır. Dıştan 7.80m x 7.80m ölçülere sahiptir. Zemin kat üzerinde bir ve ikinci katların durumu belirlenebilmektedir. Bütün katlar aynı büyüklükte karşımıza çıkmaktadır (Fot.18).

Foto 18:
Hakkari
Çukurca'da
Taş Evler

¹⁴ M. Top, "Hakkari İli Yüksekova, Şemdinli ve Çukurca İlçelerinde Yüzey Araştırması 1999", IV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Van, 2000, s.206.

Pencereler üstten ahşap hatıllı dikdörtgen girinti oluşturmaktadır. Ocak aşağıdan yukarıya doğru daralan üçgen bir görünüme sahiptir. Üçü pencerelerin üzerinde, biri ocağın sol üst tarafında olmak üzere dikdörtgen şekilli dört dolap nişi aynı hizada sıralanmaktadır. Üst örtüde ahşap hatıl kullanılmıştır. Yapıda duvarlar harçla tutturulmuş moloz taş örgülüdür. Duvar kalınlıkları 0.80m'dir. Dış cephelerde taş sıraları daha düzenli dizilmiştir. Bu güney cephe duvarında daha belirgindir. Burası ayrıca iki kata ait pencerelerle hareketlendirilmiştir. Örtü ve tabanda ahşap hatıllar kullanılmıştır. Aynı hatıllar, pencere ve dolap nişlerinin üzerinde de görülmektedir. Kule tipli bir özellik taşıyan konak, Çukurca'nın önemli sivil mimari örneklerinden birini teşkil etmektedir.¹⁵

3. Şemdinli (Nehri)

Şemdinli, Doğu Anadolu Bölgesi'nin güneydoğu köşesinde yer alan, Hakkari iline bağlı bir ilçe olup, doğudan İran, güney ve batıdan Irak, ile batı ve kuzeyden Yüksekova ilçesiyle çevrilidir. Hakkari il merkezine 140 km, Van'a 260 km uzaklıkta, ulaşımı Van-Yüksekova üzerinden karayolu ile sağlanmaktadır.¹⁶

1652 km² yüzölçümlü ilçe, oldukça engebeli yüzey şekillerine sahiptir. Bu yüzey şekilleri, Hakkari dağlarının devamı niteliğinde yükseltileri 3 000 m üzerinde dağlardan oluşmakta; düzlükleri genelde vadi tabanlarında yer almaktadır. İklimi nispeten sıcak ve ılımandır. Hayvancılık, arıcılık, halı ve kilim dokumacılığı, az miktarda çeşitli tahıl ürünleri, sebze ve meyve yörenin başlıca geçim kaynağıdır.¹⁷

Şemdinli yöresinin tarihi geçmişi Urartu dönemine kadar inmektedir. Urartulardan sonra, Asur, Med, Pers, İskender, Selevkid, Roma, Part, Sasani egemenliğinde kalmış, yöre; Hz. Ömer zamanında müslümanlar tarafından fet-hedilmiştir. Daha soma, Emevi, Abbasi ve 1504 yılından itibaren de Tuğrul Bey zamanında Büyük Selçuklu idaresine girmiş; sırasıyla Musul Atabeyleri (1127), İlhanlı (1262), Karakoyunlu (1349)-1405), Akkoyunlu (1468), Safavi (1504) ve 1534 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nin idaresinde kalmıştır.¹⁸

Bölge, gerek Osmanlı öncesinde ve gerekse Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında mahalli beylikler tarafından özerk ya da yan özerk olarak yönetil-

¹⁵ Top a.g.m. (2000), s. 208.

¹⁶ "Şemdinli" mad. Ana Britanica, C.20, İstanbul, 1992, s.260

¹⁷ Hakkari" mad. Yurt Ansiklopedisi C.5, İstanbul, 1982, s.3318

¹⁸ Aynı mad. Ana Britanica, s.260

meye devam etmiştir. Şemdinli ve civan tahminen 1402-1600 yılları arasında iki asır kadar “İmadiye Beyliği” yönetiminde kalmıştır.¹⁹ Bundan sonra Şemseddinli (Şemdinan) Aşireti yörede etkili olmuş, özellikle 17. Yüzyıl ortalarından itibaren bu aşirete mensup Şeyhler vasıtasıyla yönetilmiştir. Nehri (Bağlar)’de yaşayan bu zatların en önemlileri, Seyyid Abdullah, Şeyh Seyyid Taha, Şeyh Seyyid Salih ve Şeyh Ubeydullah olup, Cumhuriyet dönemine kadar yönetimdeki varlıkları sürmüştür.²⁰

Tanzimat fermanıyla birlikte Osmanlı Devleti’nin yeni idari yapısı içerisinde Şemdinan (Şemdinli), Van Vilayeti, Hakkâri Sancağına bağlı ilçe olup, merkez ilçesi Nehri nahiyesidir.²¹ Cumhuriyet Türkiye’sinde 1932 yılında nahiye, 1935 yılında tekrar ilçe olur ve bugünkü yerine taşınır. 1936 yılında da Hakkâri’nin il olmasıyla tekrar buraya bağlanır.²²

Şemdinli’nin eski merkezi Nehri’de bulunan cami, tekke, mektep, köprü ve konak gibi tarihi eserlerden günümüze Kayme ve Kelat sarayı kalıntıları, taş köprü ile türbe ve mezartaşları ulaşmıştır.

3.1.Kayme Sarayı

Bağlar (Nehri)’deki eski yerleşmelerin kuzey tarafında, bugünkü köy evlerinin batısında yer alan yapının kuzey cephedeki giriş kapısı sağ ve sol üst köşelerine yerleştirilen kitabelerinden sağdakinde H. 1332 (1914), soldakinde H. 1330 (1912) tarihi yer almaktadır. Buna göre; 1912-14 tarihleri arasında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Kitabelerde yaptırana ilişkin herhangi bir isim yer almamakla beraber Şeyh Ubeydullah’ın oğlu Seyyid Abdülkadir ile bunun oğlu Seyyid Abdullah tarafından yaptırıldığı kabul edilmektedir.²³

İki katlı olarak yapılmış olan saray, 18.80 mx24.50 m ölçülerinde kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturmaktadır. Bugün sarayın, kuzey ve batı duvarları ekseriyetle, doğu ve güney duvarları kısmen ayakta kalmış, örtüsü tamamen yıkılmıştır. Yapının zemin ve birinci katları, birbirinin aynı, ortada dikdörtgen iki salon ile bunun doğu ve batı taraflarına sıralanmış dörder

¹⁹ Y.Öztuna, Devlet ve Hanedanlar II., İst. 1990, s. 511.

²⁰ Şemseddin Sami “Şemdinan” mad. **Kamus’ul -Alam** c.4, İst. 1311, s. 2867., Nazmi Sevgen “Kürtler”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi** c.4, s. 24, Eylül-1969, s. 41.

²¹ 1315 tarihli Van Salnamesi, s. 198., Vital Iuinet, La Turquie d’Asie II, Paris 1891, s.741.

²² Hakkari 94 Yıllığı, s. 181, Hakkari”mad. , DİA C.15, İstanbul, 1997, s.207

²³ Mehmet Top “Şemdinli’deki Mimari Eserler”, Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri, Van,1996, s.134,

odadan meydana gelmiştir. Yapıya kuzey ve güney cephelerin ortalarına açılmış kapılardan girilmekte, odalara hem salonlardan hem de birbirlerinden geçilmektedir (Fot.119/20).

Foto 19: Hakkari Şemdinli (Nehri) Kayme Sarayı

Foto 20: Hakkari Şemdinli (Nehri) Kayme Sarayı Kazı Öncesi Durumu

Yapının yıkılmış doğu cephesi dışındaki kuzey-güney ve batı cephelerinin kapı ve pencerelerle hareketlendirildiği görülmektedir. Kuzey cepheye sivri kemerli bir girinti içerisindeki, sivri kemer açıklıklı kapı ile bunun iki yanında altlı ve üstlü ikişerden dört pencere açılmıştır. Pencereler sivri kemerli bir girinti içerisinde yer almaktadır. Ayrıca kapının üzerinde üst kata açılan, ahşap malzemeli bir balkon olduğu anlaşılan açıldık bulunmaktadır. Yine bu cephede tek süsleyici unsur olarak karşımıza çıkan, kapı kuşatma kemerinin sağ ve sol üst köşelerine birer kitabe yerleştirilmiştir. Kitabeler, mermer üzerine ikişer satır halinde sülüs hatla yazılmıştır.

Kitabelerden sağdakinin Türkçesi

De ki kapılarında hamd vardır. Oraya emniyet ve selamete giriniz (1332-1914).

Kitabelerden soldakinin Türkçesi

Bu ev (girenlere) esenlik verir. Bakanlara hicri “1330 tarihini” (1912) müjdele

Yapının batı cephesinde altlı ve üstlü sekizer pencere ile hareketlendirilmiştir. Pencereler birbirinin aynı, sivri kemerli bir girinti içerisinde yuvarlak kemerli açıklık şeklindedir. Güney cephede ise sadece kapı ve pencerelerin yerleri belirlenebilmekte, bunun dışında büyük ölçüde yıkılmış vaziyettedir.

Yapının cephelerinde düzgün kesme taş, içteki odaların bölüntülerinde moloz taş malzeme kullanılmıştır Cephelerde düzgün kesme taş işçilik dikkat çekicidir.

Kayme Sarayı’nın 2011 yılında kazı ve temizlik çalışması yapılmış olup, acil olarak restore edilmesi gerekmektedir (Fot.21/22).²⁴

²⁴ Mehmet Top “Şemdinli Kayme Sarayı Kazı ve Temizlik Çalışması-2011 VII. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu Bildirileri, Bursa,2013, s.172

Foto 21: Hakkari Şemdinli (Nehri) Kayme Sarayı Kazı Sonrası Durumu

Foto 22: Hakkari Şemdinli (Nehri) Kayme Sarayı Kazı Sonrası Durumu

3.2.Kelat Sarayı,

Nehri'nin güney batısında dere kenarında kurulmuştur. Saray (Konak) büyük ölçüde yıkılmış olup, kalıntıları bulunmaktadır. Kitabesi bulunmayan yapı 19. yüzyıl sonlarında yapılmıştır. Bugün yapının güney duvarı kısmen ayakta kalmış, diğer kısımları tamamen yıkılmıştır. Eski bir fotoğraftan üç katlı, muntazam bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Bu fotoğrafa göre; yapının doğu cephesine her katta dokuzar pencere açıldığı; kuzey cephesine ise, ortada üç kata tekabül eden sivri kemerli iki açıklık, bunun iki yanındaki katlara da üçer pencere açıldığı görülmektedir. Yine bu fotoğrafa göre yapı, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve üç katlı olduğu anlaşılmaktadır. Yalnız konak bugün yıkılmış olduğundan iç bölüntülerini belirlemek mümkün değildir (Fot.23/24).

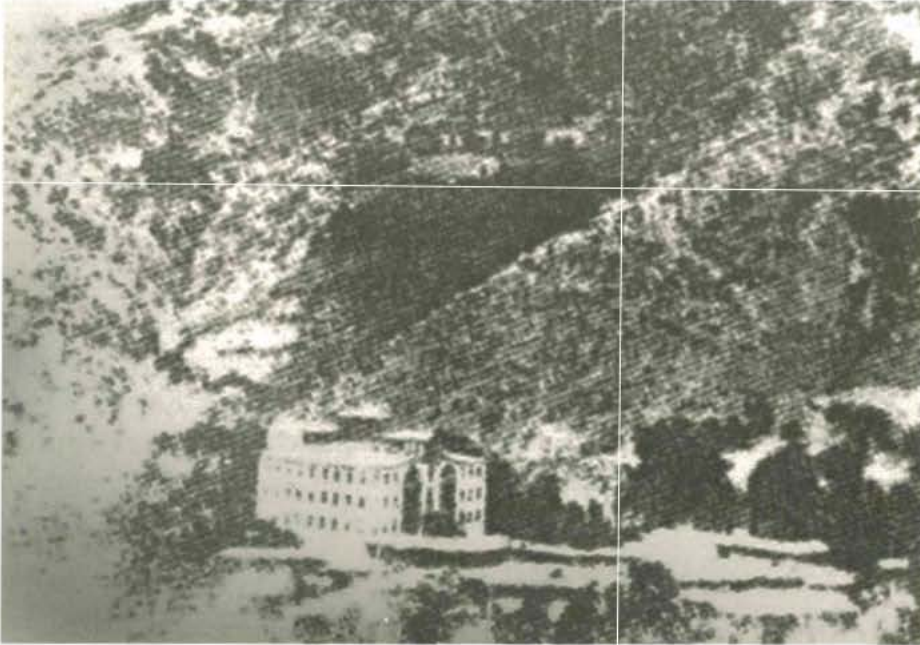

Foto 23: Hakkari Şemdinli (Nehri) Kelat Sarayı Yıkılmadan Önceki Durumu

Foto 24: Hakkari Şemdinli (Nehri) Kelat Sarayı Kalıntıları

Yapının günümüze gelen güney duvarındaki kalıntılardan, cephenin ortada kapı ile bunun iki yanındaki pencerelerle hareketlendirildiği görülmektedir. İççe kademelenme yapan sivri kemerli açıklığa sahip kapı, dıştan taşıntılı kuşatma kemeriyle sınırlandırılmıştır. Sivri kemer, özendi seviyelerine ise kademeli yerleştirilmiş iki kademeli konsolsu çıkmalarla vurgulanmıştır. Kapının iki yanındaki yüzeylerde biraz üst kısımda yer alan pencereler, dikdörtgen çerçeveli olup sivri kemerle sonlanmaktadır. Konağın kalan kalıntılarında duvarların düzgün kesme taşla inşa edildiği anlaşılmaktadır. Kaplama düzgün kesme taşlar, kalkerden (Kireçtaşı) yapılmıştır.²⁵

3.4. Seyyit Taha'nın Mezarı ve Mezar taşı

Nehri'deki tarihi mezarlığın doğu tarafında yer alan Seyyit Taha Hazretleri'nin Mezarı günümüzde mermer malzeme ile yeniden yapılmıştır. 1990 yılı yılında tespit ettiğimiz eski mezar, toprak üzerine baş ve ayak ucunda yer alan şahidelerden oluşmaktadır (Fot.25/26).

²⁵ Top, a.g.m.(1996), s.131-132; Top, a.g.m. (2002), s. 41.

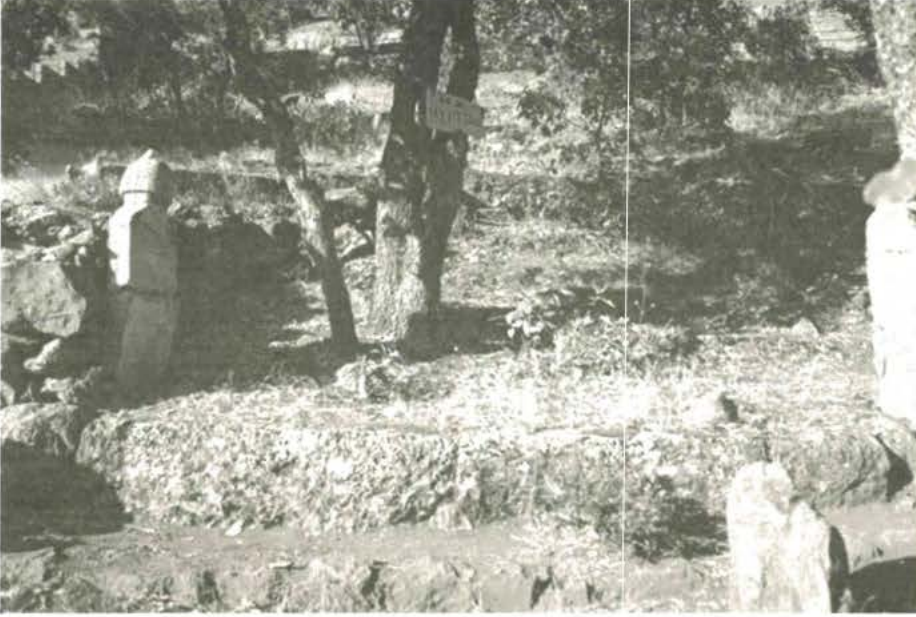

Foto 25: Hakkari Şemdinli (Nehri) Seyyit Taha'nın Mezarı Eski Hali (1990)

Foto 26: Hakkari Şemdinli (Nehri) Seyyit Taha'nın Mezarı Yeni Hali

Foto 27/28: Hakkari Şemdinli (Nehri) Seyyit Taha'nın Mezar Taşları

Baş şahidesi, sarıklı bir başlıkla altı satırlık yazılardan meydana gelen gövdeden ibarettir (Fot.27/28). Üzerinde celi sülüs kitabede:

“Fatıha

Haza merkadu es-said eş-şehid el-merhum

El-meğfur el mebrur el-muhtac ila rahmetillahi

Taala ğufranihi kutbu'l-arifin

Eş-Şeyh es-Said Taha bin

Molla Ahmet senetü 1269/1852” yazmaktadır. Şahide ortadan iki kırılmış vaziyette günümüzde mezarın üzerind dikili değildir²⁶.

Ayak şahidesi de üstten üçgen biçimde nihayetlenen sekiz satırlık yazıdan ibarettir. Taştaki tahribattan ve kırılmalardan dolayı kitabenin birçok yeri okunamayacak vaziyettedir. Günümüzde mezarın üzerinde değildir.

Bir de aynı mezarlık içerisinde taş malzeme ile yapılmış Seyyit Abdullah'a ait türbe yer almaktadır (Fot.29).

²⁶ Kitabeyi çözümleyen Yrd. Doç. Dr. Edip Yılmaz'a teşekkür ederim.

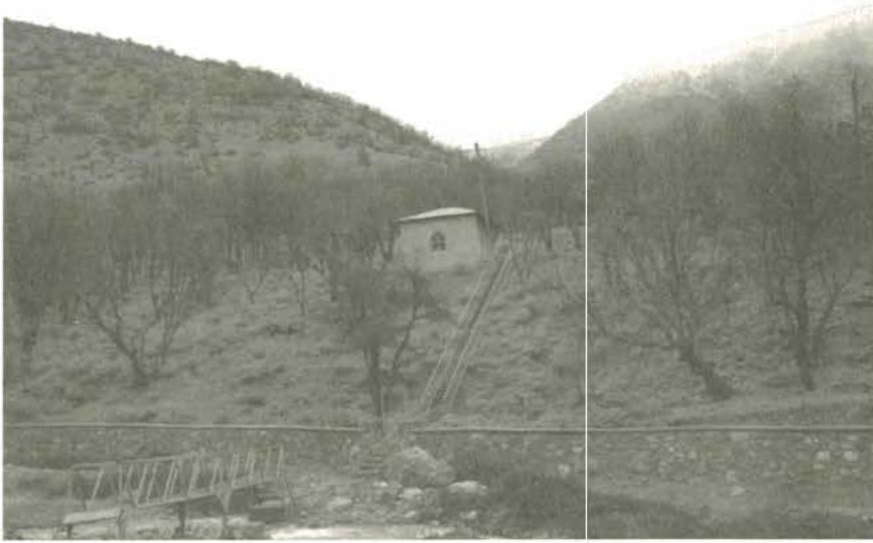

Foto 29: Hakkari Şemdinli (Nehri) Seyyid Abdullah'ın Türbesi

3.3.Taş Köprü

Şemdinli çayı üzerinde, ilçe merkezine 13 km uzaklıktadır. Nehri- De-recik- Irak yolunun bağlantısını sağlamaktadır. Köprünün Şeyh Seyyid Muham-med Sıddık tarafından yaptırıldığı kabul edilmektedir. Buna göre 20.yy başların-da inşa edilmiştir.

Yüksek dağlar arasında derin bir vadide kuzey- güney doğrultusunda uzanan köprü, tek gözlü yolunun eğimli olduğu köprüler grubuna girmektedir. Güney ve kuzey taraftan tempan duvarları ve yol bağlantısı yıkılmıştır. Günü-müzdeki durumuna göre ölçüleri, üstten yolu 17.90m uzunluğunda, 3.10m ge-nişliğinde, ortadan suya olan yüksekliği 11.00m'dir.

Köprünün tamamında taş malzeme kullanılmıştır. Kemer ve korkuluk-larda kesme taş, duvarlarda düzgün kaba yonu taşlar görülmektedir. Köprü 2002 yılında Kültür Bakanlığı tarafından restore edilmiştir (Fot.30).²⁷

27 M. Top, "Şemdinli'deki Mimari Eserler", *Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildi-rileri*, Van, 1996, s.134; Top, a.g.m.(2002), s. 40-41; Ş. Öztürk, *Van Gölü Havzası Ortaçağ ve Sonrası Su Mimarisi*, (Yüzüncü Yıl üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi) Van, 2002, s.95-96; Ş.Öztürk, *Hakkari Şemdinli Taş Köprüsü*, *Arkitekt*, S.2004/1, s.45.

Foto 30: Hakkari Şemdinli (Nehri) Taş Köprü)

4. Kaynakça

- Darkot, Besim; “Çölemerik”, İslam Ansiklopedisi, III, İstanbul, 1971, s.441-442
- Darkot, Besim; “Hakkari”, İslam Ansiklopedisi, V/I , s. 97-99
- Hakkari İl Yıllığı 94, Ankara, 1994.
- Hakkari İl Yıllığı 98, 1998.
- Hakkari İl Yıllığı 2003, Hakkari, 2003.
- Kılıç, Dündar Ali, İrisân Beyleri (Abbasi Devleti’nden Hâkkari Beyliğine), İstanbul, 2005.
- Top, Mehmet, “Şemdinli’deki Mimari Eserler”, Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu, Van 1996, s. 130-144.
- Top, Mehmet, “Hakkari’deki Tarihi Eserler”, Hakkari ‘ 98 Yıllığı, Ankara 1998, s.88-100
- Top, Mehmet, “Hakkâri İli Yüksekova, Şemdinli ve Çukurca İlçeleri Yüzey Araştırması 1999”, IV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Araştırmaları Sempozyumu, Van, 2000, s. 205-212.
- Top, Mehmet, “Hakkari Meydan Medresesi”, Hakkari Dergisi, S. 10, Ankara,1999, s.11-13
- Top, Mehmet, “Hakkâri’de Tarihi Mezarlıklar ve Mezartaşları”, Hakkari Dergisi, S. 12, Ankara,1999, s. 7- 9.
- .Top, Mehmet, “Hakkâri Kızıl Kümbet Mezarlığında Taş Vakfiyeli Mezar Taşları”, Hakkari Dergisi, S.15, Ankara 2000, s.21-23.

- Top, Mehmet, "Hakkari Kızıl Kümbet Mezarlığında Taş Vakfiyeli Mezar Taşları-2", Hakkari Dergisi, S.16, Ankara 2000, s.18-19.
- Top, Mehmet, "Hakkârî ve Çevresindeki Sanat Eserleri Yüzey Araştırması 1998", XVII. Araştırma Sonuçları Toplantısı I, Ankara 2000, s.1-14
- Top, Mehmet, "Hakkârî'de Osmanlı Devri Mezartaşları", XIII. Türk Tarih Kongresi, C.III, Ankara, 2002, s.1291- 1308
- Top, Mehmet, "Hakkârî İli Yüksekova, Şemdinli ve Çukurca İlçeleri Yüzey Araştırması 2000", XIX. Araştırma Sonuçları Toplantısı, I, Ankara 2002, s.33- 48.
- Top, Mehmet, "Hakkârî'deki Tarihi Mezarlıklar ve Mezar Taşları", VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu, Kayseri 2002, s.745-757
- Top, Mehmet, "Hakkârî'nin Kültürel Yapısı", Hakkârî 2003, Ankara, 2003, s. 79- 105
- Top, Mehmet, "Hakkârî İli ve İlçeleri Yüzey Araştırması 2001", XX. Araştırma Sonuçları Toplantısı, I, Ankara 2003, 17-28.
- Top, Mehmet, Çukurca'daki Tarihi Taş Evler, Dağların Kenti Hakkari, S.22, Ankara 2003, s.24-26.
- Top, Mehmet-Öztürk, Ş. "Hakkârî Meydan Medresesi", Vakıflar Dergisi, Sayı: XXIX, Ankara, 2005, s. 373-398.
- Top, Mehmet, "Hakkârî İli ve İlçeleri Yüzey Araştırması 2003", XXII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, I, Ankara, 2005, s.107-118.
- Top, Mehmet, "Hakkârî ve Şırnak İlleri ve İlçeleri Yüzey Araştırması 2004", 23. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, Ankara, 2006, s.225-238.
- Top, Mehmet, "Hakkârî'nin Ortaçağ Ve Sonrası Kültürel Dokusu Üzerine Bir Değerlendirme", I. Van Gölü Havzası Sempozyumu, İstanbul, 2006, s. 173-186.
- Top, Mehmet, "Hakkârî'nin Mimari ve Sanat Mirası", Hakkari, Ankara,2010, s.187-256.
- Top, Mehmet, "Şemdinli Kayme Sarayı Kazı ve Temizlik Çalışması-2011 VII. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu Bildirileri, Bursa,2013, s.171-179.
- Tuğlacı, Pars; Osmanlı Şehirleri, İstanbul, 1985
- Tuncel, Metin, "Hakkari", DİA, C. 15, İstanbul, 1997 , s. 205-207.